

**ПВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
К. Д. Ушинського**

КОЖЕМЯКІНА Наталія Іванівна

УДК: 378.963+378.126+378.14

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-АГРАРІЇВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти науки України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, доцент

Хаджирадєва Світлана Костянтинівна,

Південноукраїнський державний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського,

завідувач кафедри загальних дисциплін та управління освітніми закладами

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор

Барбіна Єлизавета Сергіївна,

Херсонський державний університет,

професор кафедри педагогіки та психології

кандидат педагогічних наук, доцент

Богатирьов Костянтин Олександрович,

Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського,

доцент кафедри педагогіки

Провідна установа – Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка,
кафедра педагогіки, Міністерства освіти і науки України, м. Кіровоград

Захист відбудеться “15” січня 2007 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий “10” грудня 2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, окреслених у Законі України “Про освіту”, Концепції про професійну освіту, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та інших державних документах, одним з актуальних постає завдання щодо підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, опанування та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентноспроможних на світових ринках праці.

Модернізація економічної та професійної інфраструктури суспільства, становлення ринку праці активізувало міжгалузеве, внутрішньогалузеве, територіальне переміщення працівників, сприяло змінам у номенклатурі професій і кваліфікаційним вимогам, що потребують від фахівців професійного вдосконалення. Ринкова економіка є своєрідним стимулятором мобільності, що спрямовує кваліфікованих працівників на пошук місць кращого застосування своєї праці і здібностей на робочих місцях з високим творчим змістом і платнею за працю. Отже, значна частка працездатного населення, яка вивільняється з виробництва і тимчасово не має роботи, мусить проходити певну професійну перепідготовку. За цих умов важливим завданням професійної освіти є формування професійної мобільності фахівців як особистісно-професійної якості.

У науковій галузі розкрито окремі аспекти феномена “професійна мобільність”: визначено види мобільності (Л. Бендикс, А. Кибанова, С. Липсет, Р. Ривкіна, П. Сорокін, М. Яценко та ін.), досліджено предметну сферу соціальної мобільності (С. Макеєв та ін.), трудову мобільність в умовах регіонального ринку праці (Н. Коваліско та ін.), особливості мобільності різних поколінь (Г. Осипова, М. Яценко та ін.), загальні основи професійної мобільності (В. Воронкова, І. Дичківська, Є. Іванченко, Е. Зеєр, З. Курлянд, Е. Сайфутдинова та ін.) і т. ін. Однак науково-теоретичні засади процесу формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у галузі соціально-педагогічних наук ще й досі не визначено.

Відтак, з одного боку, вибір Україною шляху Європейської інтеграції загострює протиріччя між потребами Європейського аграрного ринку праці та пропозиціями системи підготовки фахівців; політичними, соціально-економічними умовами в державі та наявною системою навчання, що не відповідає Європейським стандартам освіти; з іншого боку, відсутність чітко окреслених соціально-педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі професійної освіти зумовило вибір теми дослідження “Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно тем “Психолого-педагогічні засади особистісного розвитку в навчально-професійній

діяльності” (№0100U006391), що входить до плану науково-дослідних робіт Південного наукового центру АПН України (м. Одеса), “Формування професійної мобільності майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери у процесі багаторівневої підготовки” (№0105U000190), що входить до плану науково-дослідних робіт кафедри соціальної і загальної педагогіки Ізмаїльського державного гуманітарного університету, а також теми “Проблема формування і функціонування системи управління аграрних виробництв в умовах становлення і розвитку ринкових відносин” (№0103U003034), що входить до плану Одеського державного аграрного університету. Тема дослідження була затверджена вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол №3 від 28 жовтня 2004 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології при АПН України (протокол №6 від 14 червня 2005 р.). Автором було досліджено соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв.

Мета дослідження: визначити та науково обґрунтувати соціально-педагогічні умови, розробити структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі вищої школи.

Завдання дослідження:

1. Визначити та науково обґрунтувати сутність, структуру і змістові характеристики феномена “професійна мобільність майбутніх менеджерів-аграріїв”. Уточнити поняття “мобільність”, “професійна мобільність”.
2. Виявити й обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв.
3. Розробити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості професійної мобільності менеджерів-аграріїв у логіці системи “бакалавр-спеціаліст-магістр”.
4. Розробити й експериментально апробувати структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв в умовах вищої школи.

Об’єкт дослідження – соціально-педагогічні умови професійного навчання менеджерів-аграріїв у вищій школі.

Предмет дослідження – процес формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв.

Гіпотеза дослідження: формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв відбуватиметься ефективно, якщо в систему їхнього професійного навчання у вищій школі впровадити структурно-функціональну модель формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр” і реалізувати такі

соціально-педагогічні умови: забезпечення належного рівня корпоративної культури та можливостей професійного зростання менеджерів-аграріїв; налагодження кадрової роботи в напряму чіткої системи стимулювання професійно-ділового становлення менеджерів-аграріїв у галузі агропромислового комплексу України; стимулювання майбутніх менеджерів-аграріїв до моделювання поведінки у процесі сумісної діяльності; удосконалення інформаційно-методичного супроводу навчальних програм.

Методологічними засадами дослідження виступили діалектичні методи пізнання процесів і явищ професійної діяльності; положення філософії про визначну роль психології діяльності, свідомості й особистості; психолого-педагогічні теорії розвитку й саморозвитку професійних якостей особистості у процесі діяльності; система поглядів на взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ та процесів, що ґрунтуються на становленні культурно-історичних духовних цінностей і їх ролі у формуванні нового професійного мислення менеджерів-аграріїв, оволодінні особистістю функціями професійної ролі.

Теоретичні засади дослідження склали провідні положення, що відбивають проблеми і перспективи інтеграції національної системи вищої освіти у світовий простір; праці вчених щодо філософського, соціологічного та психологічного аналізу феномена “професійна мобільність” (Н. Ковалівко, Н. Ляшенко, Г. Осипов, Е. Сайфутдинова та ін.), теорії професійного навчання (Дж. Брунер, В. Кьолер, К. Роджерс та ін.), технології навчання (В. Беспалько, О. Долженко, В. Куклін, О. Околелов, А. Савельєв, В. Шатуновський та ін.), форм і методів особистісно орієнтованого й активного навчання у вищій школі (І. Бех, А. Вербицький, Л. Кондрашова, Т. Осипова, О. Савченко та ін.), застосування модульних технологій навчання в навчальному процесі (І. Богданова, В. Зінкевічус, І. Левіна, П. Юцявичене та ін.); вдосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів (А. Богуш, І. Зязюн, Н. Кічук, З. Курлянд, А. Линенко, Г. Нагорна, О. Цокур та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення окреслених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, а саме: *загальнонаукові теоретичні методи*: вивчення і аналіз науково-методичної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів з означеної проблеми; системний метод для отримання знань про системні закономірності об'єктів дослідження та їх специфічні системні характеристики (професійно важливі параметри професійної мобільності менеджерів-аграріїв, критерії і показники їхньої професійної мобільності, соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв тощо); метод моделювання – для побудови структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності в майбутніх менеджерів-аграріїв; *емпіричні методи* – анкетування і тестування майбутніх менеджерів-аграріїв щодо визначення рівня професійної мобільності, бесіди, спостереження за діяльністю менеджерів під час практичних занять, аналіз

навчальних програм з метою з'ясування стану підготовки менеджерів-аграріїв до професійної мобільності на сучасному етапі; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний) з метою перевірки дієвості структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв і соціально-педагогічних умов її реалізації; *методи математичної статистики* для обробки результатів експерименту.

Базою дослідження виступив Одеський державний аграрний університет. Респондентами пілотного дослідження були 258 менеджерів-аграріїв, які мали певний досвід роботи в агропромисловому комплексі України. У констатувальному та формуальному експериментах брали участь 494 особи, в контрольній групі 110 осіб, з них: бакалаврів і спеціалістів по 40 осіб, магістрів – 30 осіб; в експериментальній групі – 384 особи, з них: бакалаврів – 176 осіб, спеціалістів – 138 осіб, магістрів – 70 осіб.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження. Вперше визначено й обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; розкрито сутність і структуру феномена “професійна мобільність майбутніх менеджерів-аграріїв”; виявлено критерії і показники та охарактеризовано рівні сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”; конкретизовано сутність понять: “мобільність”, “професійна мобільність”, “професійно-управлінська компетентність менеджерів-аграріїв”; дістала подальшого розвитку методика формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі вищої освіти.

Практична значущість дослідження: розроблено методику діагностики рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; підготовлено матеріали інформаційно-методичного супроводу процесу формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв за умов вищої школи та в системі перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців галузі аграрного сектору економіки.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Миколаївського державного аграрного університету (довідка № 989 від 8 травня 2006 р.), Одеського державного аграрного університету (довідка № 01–21/01–421 від 19 травня 2006 р.), Уманського державного аграрного університету (довідка № 52 від 10 лютого 2006 р.), Херсонського державного аграрного університету (довідка № 66–05/27 від 11 квітня 2006 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується теоретичною і методологічною обґрунтованістю її вихідних положень, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його предмету, меті і завданням, якісним і кількісним аналізом експериментальних даних, дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези, що забезпечило, крім

теоретичного обґрунтування проблеми, її практичне втілення у практику навчальних закладів III–IV рівнів акредитації.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на науково-практичній конференції “Молодь третього тисячоліття: гуманітарні проблеми та шляхи їх розв’язання” (Одеса, 2000); науково-практичному семінарі “Система підготовки фахівців/менеджерів/управлінців у контексті Болонської декларації” (Одеса, 2005), а також на кафедрах: андрагогіки Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України (2001–2002), філософії, історії України та політології Одеського державного аграрного університету (2003–2006), педагогіки Ізмаїльського державного гуманітарного університету (2004–2006), менеджменту Миколаївського державного аграрного університету (2005–2006).

Результати дисертаційного дослідження відображено в 7 публікаціях автора, з них 4 – у фахових виданнях, затверджених ВАКом України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 167 сторінок. У роботі вміщено 14 таблиць, 11 рисунків, які займають 3 самостійні сторінки тексту. До списку використаних джерел увійшло 204 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, подано дані щодо апробації основних положень дисертації.

У **першому** розділі *“Професійна мобільність менеджерів-аграріїв – об’єкт науково-теоретичних досліджень”* на основі аналізу наявного наукового фонду з означеної проблеми, компонентно-структурного аналізу поняття “професійна мобільність менеджерів-аграріїв” і теоретичного обґрунтування соціально-педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв досліджено феноменологію професійної мобільності менеджерів-аграріїв.

Аналіз вітчизняного і зарубіжного наукових фондів дозволив уточнити сутність понять “мобільність” і “професійна мобільність”. Так, у словниках та інформаційно-довідкових джерелах (С. Морозов, Р. Ривкіна, Л. Шкарапута та ін.) під мобільністю в широкому значенні розуміється рухливість, здатність до швидкої зміни стану, статусу, вміння швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності, і, нарешті, соціальна категорія (перехід людей з одних громадських груп, шарів до інших), а вузькому – як безпосереднє швидке виконання певних

завдань. Науковцями визначено види (Л. Бендикс, А. Кибанова, Н. Коваліско, С. Липсет, М. Яценко та ін.) і змістовну (С. Макеєв, Г. Осипов, А. Шатохін та ін.) сферу мобільності.

Професійна ж мобільність у науково-методичній літературі визначається як: зміни розміщення індивідів при незмінності функціональних місць, в інших – зміни і місць, і розміщення індивідів (Р. Ривкіна); готовність та здатність робітника до зміни виробничих завдань, що їх виконує, освоєння нових спеціальностей чи змін у них, які виникають під впливом технічних і технологічних нововведень (Е. Зеєр); зміна групою чи індивідом позиції, місця, яке він обіймає у професійній структурі (С. Липсет); переходи людей з одних професійних груп і прошарків до інших, що передбачає вертикальну професійну мобільність (рух до низу в професійно-кваліфікаційній структурі) і горизонтальну (соціальні переміщення без якісної зміни професії і кваліфікації) (В. Воронкова); здатність педагога до змін у професійній діяльності за нових соціально-педагогічних умов (І. Дичківська) і т. ін.

Проведений компонентно-структурний аналіз поняття “професійна мобільність менеджерів-аграріїв” базується на теоретико-методологічних положеннях Е. Сайфутдінової, яка виділяє такі варіанти професійної мобільності: 1) за активністю участі в ній індивіда – активна (людина за власною ініціативою шукає нову роботу) і пасивна (в результаті втрати робочого місця за ініціативою роботодавця); 2) за рівнем вияву – горизонтально професійна мобільність (зміна місця роботи без зміни місця, яке обіймає особистість у структурі престижних професій), і вертикальна – зі зміною вказаного статусу; 3) за ступенем мінливості – професійна мобільність без зміни чи зі зміною профілю роботи; 4) за первинністю (вторинністю) – первинна професійна мобільність (зміна основного місця роботи) і вторинна (зміна другого місця роботи); 5) початкова мобільність (вибір профілю освіти, залежно (чи без неї) від батьківських професій).

Отже, професійну мобільність менеджерів-аграріїв ми розглядаємо як здібність і готовність особистості працювати в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у рамках професійно-управлінської діяльності у сфері агропромислового комплексу України, а також в умовах певних соціальних перетворень (статусу, ролі, професії і т. ін.).

Доведено, що основними соціально-педагогічними умовами формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв є: забезпечення належного рівня корпоративної культури та можливостей професійного зростання менеджерів-аграріїв; налагодження кадрової роботи в напрямку чіткої системи стимулювання професійно-ділового становлення менеджерів-аграріїв у галузі агропромислового комплексу України; стимулювання майбутніх менеджерів-аграріїв до моделювання поведінки у процесі сумісної діяльності; удосконалення інформаційно-методичного супроводження навчальних програм. Розкриємо їх.

Так, у контексті забезпечення належного рівня корпоративної культури та можливостей професійного зростання менеджерів-аграріїв акцент зроблено на твердженні науковців

(М. Альберт, Т. Базаров, О. Вихановський, П. Друкер, А. Занковський, М. Мескон, Г. Мінцберг, А. Наумов, К. Радугін, Н. Саломатін, А. Смолкін, З. Румянцев, Б. Ферган, Ф. Хедоурі, Е. Шейн та ін.) про те, що корпоративна культура розвивається у внутрішньому середовищі і проявляється в організаційній поведінці персоналу. Тому майбутні менеджери-аграрії повинні знати про стійкість, ефективність і надійність внутрішніх організаційних зв'язків; бути дисциплінованими, дотримуватися стандартів і правил виконання професійних обов'язків; активними у процесі позитивної самоорганізації, що проявляється в організаційній поведінці співпрацівників відповідно до прийнятих норм і цінностей, поєднуючи інтереси окремих людей, груп і підприємства загалом; готовими швидко адаптуватися до нововведень в умовах динамічних організаційних змін; дотримуватися загальноприйнятого (на всіх рівнях) стилю управління, заснованого на співпраці і т. ін.

Друга соціально-педагогічна умова – налагодження кадрової роботи в напрямку чіткої системи стимулювання професійно-ділового становлення менеджерів-аграріїв у галузі агропромислового комплексу України – ґрунтується на дослідженнях М. Алексєєвої, Т. Гречко, В. Гамаюмова, О. Журавльова, Є. Клімова, В. Лугового, В. Майбороди, Н. Нижник, О. Оболенського, Ю. Платонова, Г. Райта, С. Серьогіна, Л. Серова, Т. Філіпової та ін., де наголошується на професіоналізації фахівців, методиці формування професійного менталітету, технології оцінювання професійно важливих якостей і навчальних потреб і т. ін. Під професіоналізацію менеджерів-аграріїв ми розуміємо цілісний безперервний процес його професійного становлення як фахівця і професіонала, що починається з моменту вибору професії, триває впродовж усього професійного життя людини і завершується, коли людина припиняє свою професійну діяльність. Важливу роль у професійній діяльності менеджерів-аграріїв відіграють такі структурні компоненти менталітету, як розум, воля, емоції, життєві установки, а також загальний рівень соціалізації та окремі соціальні параметри (стать, вік, освіта, приналежність до якоїсь формальної або неформальної групи тощо), особистісне світосприйняття та правосвідомість, як властивість психічної діяльності особистості, що здатна “внутрішньо” регулювати поведінку і встановлювати рівновагу із “зовнішніми” впливами. Оцінку професійно важливих якостей менеджерів-аграріїв необхідно проводити за такими напрямками, як: фахова компетентність; здатність правильно оцінювати обстановку; вміння приймати ефективне рішення; здатність виражати думки державною мовою; старанність; якість роботи; продуктивність; відповідальність у роботі; ініціативність; пунктуальність; уміння підтримувати позитивні ділові відносини з колегами; вміння ефективно керувати; інтегральна оцінка ділових якостей.

Третя соціально-педагогічна умова – стимулювання майбутніх менеджерів-аграріїв до моделювання поведінки у процесі сумісної діяльності – сприятиме оптимізації сумісної діяльності у трикутнику “студент–викладач–соціум”, що підтверджується твердженнями вчених, які

досліджують проблеми моделювання (М. Аксьонов, П. Алабужев, В. Булигін, М. Буслов, К. Вальков, Д. Гвішиані, Д. Грейцер, Л. Ейгенсон, О. Левшин, М. Лесечко, В. Лукашевич, Л. Мойсеєв, С. Фареник, В. Шейко та ін.) і соціальних психологів (А. Коваленко, М. Корнєєва, О. Леонтєєва, М. Шевандріна, М. Чікарькова та ін.). У рамках цих видів сумісної діяльності майбутньому менеджеру-аграрію необхідно володіти навичками моделювання не лише власної поведінки, але і поведінки опонентів. Це дуже складний процес, який потребує від студентів значних інтелектуальних і соціально-психологічних здібностей.

Щодо останньої умови – вдосконалення інформаційно-методичного супроводу навчальних програм – то наші пропозиції з удосконалення наявних та розробки нових педагогічних технологій, які сприятимуть підвищенню ефективності виконання майбутніми менеджерами-аграріями завдання професійно-управлінської діяльності у сфері агропромислового комплексу формулюються в контексті наукової низки досліджень (Є. Барбіна, К. Богатирьов, І. Богданова, Дж. Джонсон, С. Змейов, Н. Кічук, Ж. Ковалів, З. Курлянд, Р. Льюїс, М. Ноулз, А. Овчиннікова, Н. Протасова, О. Савченко, О. Цокур, С. Хаджирадева та ін.).

Отже, зміст формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв (їхні потреби і здібності) повинні відповідати основним компонентам змісту професійної освіти як відображення соціального досвіду. У свою чергу, розвиток і накопичення такого досвіду знаходиться у прямій залежності від розвиненості потреб і здібностей членів соціуму.

У **другому** розділі *“Діагностика рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв”* висвітлено генезис проблем професійної мобільності сучасних менеджерів-аграріїв; визначено критерії, показники та рівневі характеристики професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; подано результати рівнів сформованості професійної мобільності студентів у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр” на констатувальному етапі експерименту.

Результати діагностично-пошукового етапу дозволили констатувати недостатній рівень досвіду роботи сучасних менеджерів-аграріїв, низьку компетентність у сфері управління, невміння адаптуватися до нових умов реформування у сфері агропромислового комплексу України, відсутність спеціальної освіти, недостатній рівень володіння культурою і технікою ділового спілкування, низький рівень етичної культури; соціально-психологічної адаптованості менеджерів-аграріїв у сфері професійної діяльності. Визначено, що професійно важливі якості сучасних менеджерів-аграріїв складаються з таких груп: комунікативність, професійна компетентність, готовність до ризику і змін у професійній діяльності.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик і професійно важливих якостей менеджерів-аграріїв було визначено структуру професійної мобільності менеджерів-аграріїв, в основу якої покладено різні види компетентностей: соціально-професійна, професійно-

управлінська, комунікативна, регулятивно-емоційна. Кожна з визначених компетентностей у реальній педагогічній дійсності виявлялася через певні за змістом показники. Так, соціально-професійну компетентність склали такі показники: знання загальних основ соціально-економічної структури держави; обізнаність з основами управління аграрним сектором; розуміння соціально-рольової функції менеджера-аграрія. Показниками професійно-управлінської компетентності виступили: знання базової специфіки феномена “управління”; розуміння соціально-психологічних основ управлінської діяльності особистості; вміння застосовувати сучасні управлінські технології в аграрному секторі. Комунікативну компетентність склали такі показники: обізнаність у сфері сучасних комунікаційних мереж, знання загальних основ професійно-комунікативної діяльності, володіння техніками інформаційного обміну в діловому спілкуванні; регулятивно-емоційну компетентність – індивідуально-особистісна готовність до соціальної адаптації; знання загальних основ міжособистісної взаємодії у сфері ділового спілкування.

Визначено вихідні рівні сформованості професійної мобільності менеджерів-аграріїв у бакалаврів, спеціалістів, магістрів, а саме: низький, середній, достатній і високий. З’ясовано, що бакалаври, спеціалісти і магістри дещо відрізняються за якістю притаманних для них суттєвих і подібних рівневих характеристик. Попри індивідуальну своєрідність респондента, видається за можливе розрізнати умовні групи менеджерів-аграріїв, бакалаврів, спеціалістів і магістрів.

На констатувальному етапі з’ясувалося, що серед бакалаврів високий рівень сформованості професійної мобільності був виявлений у 4% ЕГ і 3% КГ, достатній – у 20% ЕГ і 18% КГ; на середньому рівні знаходилися 50% – студентів ЕГ і 47% – КГ; низький рівень характерний для 26% майбутніх менеджерів-аграріїв ЕГ і 32% – КГ. Із поміж спеціалістів – на високому рівні сформованості професійної мобільності перебували лише 4% ЕГ і 5% – КГ, достатній виявили 20% ЕГ і 19% – КГ, на середньому рівні знаходилися 48% респондентів ЕГ і 47% –КГ, низький засвідчили 28% ЕГ і 29% КГ. Стосовно магістрів, то високий рівень сформованості професійної мобільності був характерний лише для 5% ЕГ і 3% КГ, достатній рівень виявили 30% ЕГ і 20% КГ, на середньому перебували 39% ЕГ і 45% КГ, на низькому рівні знаходилася значна кількість магістрів (в ЕГ – 26% і в КГ – 32%). За результатами було виявлено коефіцієнт сформованості професійної мобільності в майбутніх менеджерів-аграріїв за логікою підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”. Так, індекс сформованості професійної мобільності в бакалаврів експериментальної групи становив 2,0, контрольної – 1,92; у спеціалістів експериментальної групи становив 2,0, контрольної – 2,02; у магістрів експериментальної групи – 2,14, контрольної – 1,95, що відповідає середньому рівню.

Отже, результати констатувального етапу експерименту свідчать про недостатню сформованість професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв, що вимагало розробки

структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”.

У **третьому** розділі *“Експериментальна структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв”* запропоновано структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”, яка є комплексом науково-методичних дій, спрямованих на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, розвиток у них професійно-важливих особистісних якостей, а також готовності до професійної, управлінської і комунікативної діяльності. У цьому контексті подано узагальнену характеристику структурно-функціональної моделі як системи, що розглядається через визначення принципів, етапів, компонентів і умов її функціонування. Наочно структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр” подано на схемі (див. рис.).

Зазначимо, що принципами формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв виступили: активність і свідомість, системність і тематичність, інтеграція навчальних предметів, андрагогічні принципи, міцності підготовки.

Структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв реалізовувалась у чотири етапи. Так, метою першого (навчально-пошукового) етапу є визначення рівня знань і готовності майбутніх менеджерів-аграріїв до професійної мобільності. Засобами реалізації мети є соціально-психологічне тестування бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Результатом – визначення стратегії навчання і коригування навчальних програм.

На другому (комунікативно-когнітивному) етапі формувалася професійна обізнаність, систематизувалися та узагальнювалися знання щодо професійної мобільності менеджерів-аграріїв. Засобами реалізації мети виступили лекційні, практичні та семінарські заняття. Результат – оволодіння основами управління аграрним сектором, знаннями загальних основ соціально-економічної структури держави, розуміння соціально-рольової функції менеджера-аграрія, специфіки феномена “управління”; обізнаність у сфері сучасних комунікаційних мереж, володіння техніками інформаційного обміну в діловому спілкуванні.

Третій (самостійно-креативний) етап спрямовувався на підвищення рівня професійної мобільності, вдосконалення знань і вмінь використовувати сучасні інноваційні технології в аграрному секторі. Засобами реалізації на цьому етапі виступили лекційні та практичні заняття, тренінги, стажування і т. ін. Результат – обізнаність з основами професійно-комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії у сфері ділового спілкування, вміння швидко пристосовуватися до змін в економіці.

Метою четвертого (оцінно-контрольного) етапу було стимулювання оцінно-контрольних дій у професійній діяльності, самооцінка, оцінка рівнів професійної мобільності підлеглих. На цьому етапі менеджери не тільки брали участь у конференції, розв’язували кадрові проблеми сьогодення в агропромисловому комплексі, але і презентували власні розробки щодо впровадження інноваційних технологій. Результат: обізнаність із основами професійно-комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії у сфері ділового спілкування, вміння швидко пристосовуватися до змін в економіці.

Визначені соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв забезпечували ефективність реалізації структурно-функціональної моделі шляхом досягнення чіткості в постановці дидактичної мети у викладанні спецкурсу “Основи менеджменту в агропромисловому комплексі”. Стрижневими елементами спецкурсу були два модуля: “Планування та моделювання професійно-управлінської діяльності менеджерів-аграріїв” і “Практикум з розробки інноваційних

технологій в агропромисловому комплексі”, які були спрямовані на формування професійної мобільності в майбутніх менеджерів-аграріїв завдяки впровадженню в навчальний процес інтерактивних занять: тренінги (“Функціональний аналіз діяльності менеджера. Модель сучасного менеджера-аграрія”, “Соціально-психологічні основи управлінської діяльності”, “Самоменеджмент у системі управління аграрним сектором” і т. ін.), круглі столи (“Ділові контакти в діяльності менеджера-аграрія”, “Актуальні проблеми сьогодення в агропромисловому комплексі України. Формування кадрового потенціалу” і т. ін.), ділові ігри (“Сучасні технології в аграрному секторі економіки” і т. ін.), аукціон перспектив (“Розробка та впровадження інноваційних технологій в АПК” і т. ін.) та ін.

Ефективність функціонування структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв залежить, по-перше, від того, наскільки студент вмотивований до побудови індивідуально-освітньої програми формування власної професійної мобільності; по-друге, від готовності того, хто навчає, до педагогічного моделювання на таких рівнях його професійної діяльності як: репродуктивний, локально-моделювальний, системно-моделювальний знання і поведінку, системно-моделювальний діяльність і відносини. На наш погляд, організаційно-управлінські зміни слід спрямовувати на локально-моделювальний рівень діяльності того, хто навчає. Це дає можливість впливати, по-перше, на модернізацію і вдосконалення освітніх програм підготовки майбутніх менеджерів-аграріїв; по-друге, на моделювання і конструювання елементів змісту (лекція, тема, модуль тощо); по-третє, на інтеграцію знань і модернізацію та систематизацію засобів навчання; по-четверте, на використання елементів технологій пошукової діяльності (наприклад, метод проектів, навчання як дослідження, майстерня знань і т. ін.). Зазначимо, що така навчальна творчість того, хто навчає, на локально-моделювальному рівні не передбачає створення авторських освітніх технологій, а є результатом діяльності і передбачає наявність певного продукту цієї діяльності (наприклад, розробку авторських програм; проблемно-творча побудова заняття; авторське моделювання навчального матеріалу; системна побудова технологій навчання, розвитку і саморозвитку особистості того, хто навчається; створення засобів діагностики і корекції навчальних досягнень тих, хто навчається і т. ін.).

Провідними умовами ефективного функціонування експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв є, по-перше, забезпечення навчального процесу в рамках визначення навчальних потреб і оцінювання навчальних результатів майбутніх менеджерів-аграріїв; по-друге, інформаційно-дидактичний супровід навчальних програм і програм самоосвіти. Визначення навчальних потреб і оцінювання навчальних результатів майбутніх менеджерів-аграріїв є підґрунтям для формування навчальних стратегій при формуванні їхньої професійної мобільності.

Результати формувального експерименту засвідчили суттєву різницю за всіма показниками оцінювання рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв експериментальної і контрольної груп (див. табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв (%)

Етапи експерименту	Група	Високий			Достатній			Середній			Низький		
		бакалаври	спеціалісти	магістри	бакалаври	спеціалісти	магістри	бакалаври	спеціалісти	магістри	бакалаври	спеціалісти	магістри
до експерименту	ЕГ	4	4	5	20	20	30	50	48	39	26	28	26
	КГ	3	5	3	18	19	20	47	47	45	32	29	32
після експерименту	ЕГ	21	23	33	59	59	52	16	15	13	4	3	2
	КГ	6	7	8	23	27	29	48	47	41	23	22	22

Отже, після формувального етапу експерименту з'ясувалося, що серед бакалаврів високий рівень сформованості професійної мобільності був виявлений у 21% ЕГ і 6% КГ, достатній – у 59% ЕГ і 23% КГ; на середньому рівні знаходилися 16% – студентів ЕГ і 48% – КГ; низький рівень був характерний для 4% майбутніх менеджерів-аграріїв ЕГ і 23% – КГ. Із поміж спеціалістів – на високому рівні сформованості професійної мобільності перебували 23% ЕГ і 7% – КГ, достатній виявили 59% ЕГ і 27% – КГ, на середньому рівні знаходилися 15% респондентів ЕГ і 47% –КГ, низький засвідчили 3% ЕГ і 22% КГ. Стосовно магістрів, то високий рівень сформованості професійної мобільності був характерний для 33% ЕГ і 8% КГ, достатній рівень виявили 52% ЕГ і 29% КГ, на середньому перебували 13% ЕГ і 41% КГ, на низькому рівні знаходилося 3% ЕГ і 22% КГ. Ці дані підтверджують ефективність запропонованої експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”.

ВИСНОВКИ

Дослідження було спрямовано на визначення та наукове обґрунтування соціально-педагогічних умов, розробку структурно-функціональної моделі педагогічної технології формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі вищої школи.

1. Професійна мобільність майбутніх менеджерів-аграріїв – це здібність і готовність особистості працювати у сфері аграрно-промислового комплексу України в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у рамках своєї професії, а також в умовах певних соціальних змін (статусу, ролі, посади і т. ін.). Встановлено, що рівень професійної мобільності менеджерів-аграріїв залежить від сформованості таких професійно важливих особистісних якостей: комунікативність, професійна компетентність, готовність до ризику і змін у професійній діяльності.

2. Соціально-педагогічними умовами формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв виступили: забезпечення належного рівня корпоративної культури та можливостей професійного зростання менеджерів-аграріїв; налагодження кадрової роботи в напряму чіткої системи стимулювання професійно-ділового становлення менеджерів-аграріїв у галузі агропромислового комплексу України; стимулювання майбутніх менеджерів-аграріїв до моделювання поведінки у процесі сумісної діяльності; удосконалення інформаційно-методичного супроводження навчальних програм.

3. Критеріями і показниками професійної мобільності менеджерів-аграріїв виступили: соціально-професійна компетенція (показники: знання загальних основ соціально-економічної структури держави; обізнаність з основами управління аграрним сектором; розуміння соціально-рольової функції менеджера-аграрія); професійно-управлінська компетентність (показники: знання базової специфіки феномена “управління”; розуміння соціально-психологічних основ управлінської діяльності особистості; вміння застосовувати сучасні управлінські технології в аграрному секторі); комунікативна компетентність (показники: обізнаність у сфері сучасних комунікаційних мереж, знання загальних основ професійно-комунікативної діяльності, володіння техніками інформаційного обміну в діловому спілкуванні); регулятивно-емоційна компетентність (показники: індивідуально-особистісна готовність до соціальної адаптації; знання загальних основ міжособистісної взаємодії у сфері ділового спілкування).

4. Результати констатувального експерименту засвідчили, що серед бакалаврів високий рівень сформованості професійної мобільності був виявлений у 4% ЕГ і 3% КГ, достатній – у 20% ЕГ і 18% КГ; на середньому рівні знаходилися 50% – студентів ЕГ і 47% – КГ; низький рівень був характерний для 26% майбутніх менеджерів-аграріїв ЕГ і 32% – КГ. Із поміж спеціалістів – на високому рівні сформованості професійної мобільності перебували лише 4% ЕГ і 5% – КГ, достатній виявили 20% ЕГ і 19% – КГ, на середньому рівні знаходилися 48% респондентів ЕГ і 47% –КГ, низький засвідчили 28% ЕГ і 29% КГ. Стосовно магістрів, то високий рівень

сформованості професійної мобільності був характерний лише для 5% ЕГ і 3% КГ, достатній рівень виявили 30% ЕГ і 20% КГ, на середньому перебували 39% ЕГ і 45% КГ, на низькому рівні знаходилася значна кількість магістрів (в ЕГ – 26% і в КГ – 32% .

5. Структурно-функціональна модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр” обіймала чотири етапи: 1) навчально-пошуковий (спрямовано на визначення рівня знань і готовності менеджерів-аграріїв до професійної мобільності); 2) комунікативно-когнітивний (формування професійної обізнаності, систематизація та узагальнення знань щодо професійної мобільності менеджерів-аграріїв); 3) самостійно-креативний (підвищення рівня професійної мобільності, вдосконалення знань і вмінь з використання сучасних інноваційних технологій в аграрному секторі, що дозволить студентам збагатити знання з основ професійно-комунікативної діяльності, міжособистісної взаємодії у сфері ділового спілкування, набути вмінь швидко пристосовуватися до змін в економіці); 4) оцінно-контрольний (стимулювання оцінно-контрольних дій у професійній діяльності, набуття навичок оцінки рівнів професійної мобільності підлеглих).

Принципами реалізації структурно-функціональної моделі формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі вищої освіти є: активність і свідомість, системність і тематичність, інтеграція навчальних предметів, андрагогічні принципи, міцності підготовки.

6. За результатами дослідження, майбутні менеджери-аграрії експериментальної групи досягли значних позитивних змін у процесі формувального експерименту. Якщо індекс сформованості професійної мобільності менеджерів-аграріїв до експерименту в експериментальній групі становив: у бакалаврів 1,98 (середній рівень), у спеціалістів – 2,06 (середній рівень), у магістрів – 2,21 (середній рівень), то після експерименту: в бакалаврів 2,66 (достатній рівень), у спеціалістів 2,74 (достатній рівень), у магістрів 2,96 (достатній рівень). У контрольній групі до експерименту – в бакалаврів 1,98 (середній рівень), спеціалістів 2,1 (середній рівень), магістрів 2,14 (середній рівень), а після експерименту: в бакалаврів 2,05 (середній рівень), спеціалістів 2,14 (середній рівень), магістрів 2,2 (середній рівень).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні соціально-психологічних факторів, що сприятимуть формуванню парадигми нової аграрної політики в Україні.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Кожемякіна Н. І. Формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у системі післядипломної освіти // Наука і освіта. – 2006. – №1-2. – С. 108-112.

2. Кожемякіна Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічно університету ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2006. – №3-4. – С. 81-90.
3. Кожемякіна Н. І. Професійна мобільність майбутніх менеджерів-аграріїв як наукова і соціально-педагогічна проблема // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: Зб. наук. пр. – Ізмаїл, 2006. – №19. – С.80-84.
4. Кожемякіна Н. І. Професійна мобільність: особистісно-професійна якість менеджерів-аграріїв” // Зб. наук. праць Міністерства освіти і науки України “Проблеми освіти”. – Київ: “Агро освіта”, 2006. – №44. – С. 57-63.
5. Кожемякіна Н. І. Структурно-компонентний аналіз професійної мобільності майбутніх менеджерів. // Зб. наук. пр. Міністерства освіти і науки України “Нові технології навчання”. – Київ, 2006. – №45. – С.46-52.

АНОТАЦІЯ

Кожемякіна Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2006.

У дисертації визначено й обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; розкрито сутність і структуру феномена “професійна мобільність менеджерів-аграріїв”; виявлено критерії і показники, охарактеризовано рівні сформованості професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв; розроблено структурно-функціональну модель формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв у логіці підсистеми “бакалавр-спеціаліст-магістр”, що обіймало чотири етапи (навчально-пошуковий, комунікативно-когнітивний, самостійно-креативний, оцінно-контрольний).

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, професійна мобільність менеджерів-аграріїв, соціально-педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Кожемякина Н. И. “Социально-педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущих менеджеров-аграриев”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К. Д. Ушинского. – Одесса, 2006.

В работе определена сущность и структура профессиональной мобильности менеджеров-аграриев. Под профессиональной мобильностью менеджеров-аграриев понимается способность и готовность личности работать в сфере аграрно-промышленного комплекса Украины в условиях быстрых динамических (горизонтальных и вертикальных) перемен в рамках своей профессии, а также в условиях некоторых социальных перемен (статуса, роли, профессии и т.п.). Установлено, что уровень профессиональной мобильности будущих менеджеров-аграриев зависит от сформированности таких профессионально важных личностных качеств: коммуникативность, профессиональная компетентность, готовность к риску и переменам в профессиональной деятельности.

Научно обоснованы социально-педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущих менеджеров-аграриев: обеспечение соответствующего уровня корпоративной культуры и возможностей профессионального роста; усовершенствование работы кадровых служб в направлении четкой системы профессионально-делового становления будущих менеджеров-аграриев в сфере агропромышленного комплекса; стимулирование студентов к моделированию поведения в процессе совместной деятельности; усовершенствование информационно-методического сопровождения учебных программ.

Основными критериями оценивания уровня профессиональной мобильности будущих менеджеров-аграриев являются: социально-профессиональная компетентность (показатели: знания общих основ социально-экономической структуры государства, основ управления аграрным сектором экономики, понимание социально-ролевой функции менеджера-агрария); профессионально-управленческая компетентность (показатели: знание базовой специфики феномена “управление”, понимание социально-психологических основ управленческой деятельности личности, умение применять современные управленческие технологии в аграрном секторе); коммуникативная компетентность (показатели: знание сферы современных коммуникационных сетей, общих основ профессионально-коммуникативной деятельности, владение техниками информационного обмена в деловом общении); регулятивно-эмоциональная компетентность (показатели: индивидуально-личностная готовность к социальной адаптации; знание основ межличностного взаимодействия в деловом общении).

Разработана структурно-функциональная модель формирования у будущих менеджеров-аграриев профессиональной мобильности в логике подсистемы “бакалавр-специалист-магистр”, которая реализуется в четыре этапа: учебно-поисковый, коммуникативно-когнитивный,

самостоятельно-креативный и оценочно-коррекционный. Целью первого (диагностического) этапа было определение уровня знаний и готовности менеджеров-аграриев к профессиональной мобильности. Формирование профессиональной осведомленности, систематизация и обобщение знаний о профессиональной мобильности менеджеров-аграриев было целью второго (коммуникативно-когнитивного) этапа. Целью третьего, самостоятельно-креативного, этапа было повышения уровня профессиональной мобильности, усовершенствование знаний и умений по использованию современных инновационных технологий в аграрном секторе. Стимулирование оценочно-контрольных действий в профессиональной деятельности, оценка уровней профессиональной мобильности менеджеров-аграриев явилось целью четвертого оценочно-контрольного этапа. В основу структурно-функциональной модели формирования профессиональной мобильности будущих менеджеров-аграриев в системе высшего образования положены следующие принципы: активность и сознательность, системность и тематичность, интеграция учебных дисциплин, качества подготовки и андрагогические принципы.

Как показало исследование, будущие менеджеры-аграрии экспериментальной группы достигли значительных позитивных изменений в процессе формирующего эксперимента. Если индекс сформированности профессиональной мобильности менеджеров-аграриев до эксперимента в экспериментальной группе составлял: у бакалавров 1,98 (средний уровень), у специалистов – 2,06 (средний уровень), у магистров – 2,21 (средний уровень), то после эксперимента: у бакалавров 2,66 (достаточный уровень), у специалистов – 2,74 (достаточный уровень), у магистров – 2,96 (достаточный уровень). В контрольной группе до эксперимента – у бакалавров 1,98 (средний уровень), у специалистов – 2,1 (средний уровень), у магистров – 2,14 (средний уровень), а после эксперимента: у бакалавров 2,05 (средний уровень), у специалистов – 2,14 (средний уровень), у магистров – 2,2 (средний уровень).

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, профессиональная мобильность менеджеров-аграриев, социально педагогические условия.

ANNOTATON

Kozhemyakina N.I. Social and pedagogical conditions of professional mobility development of the future manager-agrarians.-Manuscript.

The dissertation aimed at gaining the degree of the candidate of Pedagogical sciences in speciality 13.00.04.- professional pedagogics .- South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D.Ushinsky, Odessa, 2006.

The technology of social and pedagogical conditions realized in professional mobility development of the future manager- agrarians was investigated in the thesis; the structure of professional mobility of the future manager- agrarians with some definite criteria and indices was worked out; the techniques of estimating the level of professional mobility development as a professionally important trait of individual were developed.

Key-words: mobility, professionally important traits of manager- agrarians, professional mobility of manager- agrarian.